

ZAKON O DUŠEVNEM ZDRAVJU (ZDZdr) V PRAKSI

Milena Marinič,
diplomirana medicinska sestra,
magistrica prava
FSD Ljubljana 2010

Psihiatrična bolnišnica Idrija. Fotografija je simbolična. (Foto: Nataša Ozebek)

Ob omejitvi pravice do svobode gibanja psihiatričnemu bolniku pripada zastopnik

- **Splošna deklaracija človekovih pravic**

Sprejela in razglasila jo je Generalna skupščina Združenih narodov 10. decembra 1948 z resolucijo št. 217 A (III).

- **Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah**
(Uradni list RS(13.6.1994) MP, št.7-41/1994
(RS 33/1994)

Preambula

- ker pomeni priznanje prirojenega človeškega dostojanstva vseh članov človeške družbe in njihovih enakih in neodtujljivih pravic temelj svobode, pravičnosti in miru na svetu;
- ker sta zanikanje in teptanje človekovih pravic pripeljala do barbarskih dejanj, žaljivih za človeško vest, in ker je bila stvaritev sveta, v katerem bi imeli vsi ljudje svobodo govora in verovanja in v katerem ne bi živeli v strahu in pomanjkanju, spoznana za najvišje prizadevanje človeštva;
- ker je nujno potrebno, da se človekove pravice zavarujejo z močjo prava, da človek ne bi bil prisiljen zatekati se v skrajni sili k uporabi zoper tiranijo in nasilje;
- ker je nujno potrebno pospeševati razvoj prijateljskih odnosov med narodi;
- ker so ljudstva Združenih narodov ponovno potrdila svojo vero v temeljne človekove pravice in dostojanstvo in vrednost človekove osebnosti, v enakopravnost moških in žensk in se odločila, da bodo podpirala družbeni napredek in ustvarjanje boljših življenjskih pogojev v večji svobodi;
- ker so se vse države članice zavezale, da bodo, v sodelovanju z Združenimi narodi, pospeševale splošno in resnično spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin;
- ker je skupno razumevanje teh pravic in svoboščin največjega pomena za popolno uresničitev te zaveze.

PRAVICE OSEBE V ODDELKU POD POSEBNIM NADZOROM, V VAROVANEM ODDELKU IN V NADZOROVANI OBRAVNAVI

12. člen (ZDZdr)

- (1) Osebi se v času obravnave v oddelku pod posebnim nadzorom, v varovanem oddelku in v nadzorovani obravnavi zagotavlja spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, zlasti njene osebnosti, dostojanstva ter duševne in telesne celovitosti.

(2) Pravice, ki se zagotavljajo osebi v oddelku pod posebnim nadzorom in varovanem oddelku, so:

- – pravica do dopisovanja in uporabe elektronske pošte,
- – pravica do pošiljanja in sprejemanja pošilk,
- – pravica do sprejemanja obiskov,
- – pravica do uporabe telefona,
- – pravica do gibanja,
- – pravica do zastopnika.

■ (3) Pravici, ki se zagotavljata osebi v nadzorovani obravnavi, sta:

- – pravica do gibanja,
- – pravica do zastopnika.

Posebne metode zdravljenja (9. odst.9. čl. ZDZdr)

- 9) Kadar se posebne metode zdravljenja uporabljajo pri osebah, ki so bile sprejete na zdravljenje v oddelek pod posebnim nadzorom brez privolitve (39. in 53. člen), njihovo uporabo s sklepom v nepravdnem postopku predhodno odobri sodišče, na območju katerega je psihiatrična bolnišnica, v dveh dneh od prejema predloga. Psihiatrična bolnišnica poda predlog za uporabo posebne metode zdravljenja in mu priloži odobritev zdravniškega konzilija za uporabo posebne metode zdravljenja.

POSTOPKI PRED SODIŠČEM (30. čl. ZDZ dr)

- (1) O zadevah po tem zakonu odloča pristojno sodišče v nepravdnem postopku.
- (2) Postopki pred sodiščem po tem zakonu so:
- – postopek za sprejem na zdravljenje v psihiatrično bolnišnico v oddelek pod posebnim nadzorom brez privolitve na podlagi sklepa sodišča,
- – postopek za sprejem na zdravljenje v psihiatrično bolnišnico v oddelek pod posebnim nadzorom brez privolitve v nujnih primerih,
- – postopek za sprejem v obravnavo v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda brez privolitve na podlagi sklepa sodišča,
- – postopek za sprejem na zdravljenje v nadzorovano obravnavo brez privolitve na podlagi sklepa sodišča.

Oddelek pod posebnim nadzorom

34. člen

- Zdravljenje osebe v oddelku pod posebnim nadzorom se izvaja s privolitvijo osebe ali brez privolitve osebe pod pogoji, ki jih določa ta zakon.

35. člen

- (1) Osebi se zagotovi zdravljenje v oddelku pod posebnim nadzorom na podlagi ustreznega, individualno načrtovanega zdravljenja, ki se opredeli v načrtu zdravljenja. Če je oseba zmožna izraziti svojo voljo, se pri pripravi načrta zdravljenja upošteva tudi njeno mnenje, kolikor je to v njeno najboljšo zdravstveno korist.
- (2) Načrt zdravljenja se redno preverja in po potrebi revidira.

Sprejem na zdravljenje s privolitvijo (36. čl. ZDZdr)

- (1) Oseba je sprejeta na zdravljenje v oddelek pod posebnim nadzorom z napotnico ali brez nje, če sprejemni zdravnik ugotovi, da so izpolnjeni vsi pogoji iz prvega odstavka 39. člena tega zakona ter oseba v sprejem in načrt zdravljenja pisno privoli.
- (2) Privolitev iz prejšnjega odstavka mora biti izraz svobodne volje osebe, ki temelji na razumevanju položaja in je izoblikovana na podlagi primernega pojasnila .
- (3) **Sprejemni zdravnik da pojasnilo iz prejšnjega odstavka osebi v neposrednem stiku, obzirno, na njej razumljiv način, v celoti in pravočasno.**

Sprejem na zdravljenje brez privolitve (39. čl. ZDZdr)

- (1) Zdravljenje osebe v oddelku pod posebnim nadzorom brez njene privolitve je dopustno, če so izpolnjeni vsi naslednji pogoji:
 - – če ogroža svoje življenje ali življenje drugih ali če huje ogroža svoje zdravje ali zdravje drugih ali povzroča hudo premoženjsko škodo sebi ali drugim.
- (2) Sprejem na zdravljenje brez privolitve iz prejšnjega odstavka se opravi:
 - a) na podlagi sklepa sodišča, ki se izda po predlogu za sprejem v oddelek pod posebnim nadzorom, ali
 - b) v nujnih primerih pred izdajo sklepa sodišča, če so izpolnjeni pogoji iz 53. člena tega zakona.

Sprejem na zdravljenje brez privolitve na podlagi sklepa sodišča (40. čl. ZDZdr)

- (1) Postopek za sprejem osebe v oddelek pod posebnim nadzorom brez privolitve na podlagi sklepa sodišča se začne na predlog izvajalca psihiatričnega zdravljenja, centra za socialno delo, koordinatorja nadzorovane obravnave, najbližje osebe ali državnega tožilstva.
- (2) Predlog iz prejšnjega odstavka lahko za mladoletnika in polnoletno osebo, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost, da tudi zakoniti zastopnik.

Sodišče pošlje sklep osebi (42.čl. ZDZdr)

- (1) Sodišče osebi pošlje predlog v enem dnevu od njegovega prejema. Hkrati jo pouči o pravici, da lahko v dveh dneh od vročitve predloga nanj odgovori.
- (2) Sodišče pouči osebo tudi o pravici do odvetnika, ki ga v enem dnevu od vročitve predloga izbere sama in o tem obvesti sodišče, sicer ji odvetnika po uradni dolžnosti s sklepom v enem dnevu od poteka časa, v katerem bi si oseba lahko sama izbrala odvetnika, postavi sodišče. Zoper sklep o postavitvi odvetnika po uradni dolžnosti pritožba ni dovoljena.
- (3) Sodišče vroči kopijo predloga in mnenja oziroma izjave iz prejšnjega člena tudi odvetniku osebe, ki lahko nanju odgovori v dveh dneh od vročitve.

Sodišče oblikuje in pošlje sklep (43.čl. ZDZdr)

- (1) Po prejemu predloga sodišče odredi, da osebo pregleda izvedenec oziroma izvedenka psihiatrične stroke (v nadaljnjem besedilu: izvedenec) in v treh dneh poda mnenje o njenem zdravstvenem stanju, ki vsebuje tudi oceno, ali obstaja možnost zdravljenja v nadzorovani obravnavi oziroma obravnave v varovanem oddelku. V odredbi sodišče določi izvajalca psihiatričnega zdravljenja, pri katerem se opravi pregled. Odredbo posreduje osebi, odvetniku, izvedencu in izvajalcu psihiatričnega zdravljenja.

Zadržanje osebe, pregled izvedenca

- Na predlog izvedenca lahko sodišče s sklepom odloči, da se oseba za največ dva dni zadrži v psihiatrični bolnišnici, če je to potrebno zaradi narave duševne motnje ali zato, ker se noče prostovoljno podvreči pregledu in ni mogoče drugače ugotoviti obstoja pogojev iz prvega odstavka 39. člena tega zakona.
- (2) Osebi je treba na razumljiv način pojasniti razloge za zadržanje in pravice, ki jih ima v času zadržanja.
- (3) Zoper sklep iz prvega odstavka tega člena je dovoljena pritožba v enem dnevu od vročitve sklepa.
- (4) Sodišče druge stopnje odloči o pritožbi iz prejšnjega odstavka v treh dneh.
- (5) Če se pri zadržanju osebe ugotovi, da so izpolnjeni pogoji iz 53. člena tega zakona, se osebo sprejme na zdravljenje v skladu z določbami, ki urejajo sprejem na zdravljenje brez privolitve v nujnih primerih.

Narok (46.čl. ZDZdr)

- (1) Po pridobitvi mnenja izvedenca sodišče razpiše narok, na katerega povabi predlagatelja, osebo, odvetnika, zakonitega zastopnika, najbližjo osebo, **zastopnika** in druge, ki bi lahko dali podatke, pomembne za odločitev.
- (2) Sodišče odloča na podlagi neposrednega stika z osebo, tako da osebo pred izdajo sklepa vidi in se z njo pogovori, če to dopušča njeno zdravstveno stanje.

Zaslišanje (47.čl ZDZdr)

- (1) Sodišče na naroku zasliši izvedenca, ki je izdelal mnenje iz prvega odstavka 43. člena tega zakona, in druge, ki bi lahko dali podatke, pomembne za odločitev. Sodišče zasliši tudi osebo, če je to glede na njeno zdravstveno stanje mogoče.
- Osebo, ki se zaradi svojega zdravstvenega stanja ne more udeležiti naroka, se lahko zasliši tam, kjer biva.
- (2) Predlagatelj, oseba, odvetnik, zakoniti zastopnik in najbližja oseba lahko zaslišanim zastavljajo vprašanja in imajo pravico do vpogleda v sodni spis.
- (3) Pravico do vpogleda v sodni spis in do prisotnosti pri izvajanju dokazov lahko sodišče na predlog izvedenca osebi s sklepom v celoti ali delno omeji, če bi lahko nastale škodljive posledice za njeno zdravje ali zaupnost oziroma varnost drugih. Sklep, zoper katerega ni posebne pritožbe, se vroči odvetniku in zakonitemu zastopniku.

Sprejem osebe v oddelke posebnim nadzorom (48. čl. ZDZdr)

- (1) Če sodišče po izvedenem dokaznem postopku ugotovi, da so izpolnjeni pogoji iz prvega odstavka 39. člena za sprejem v oddelok pod posebnim nadzorom, s sklepom odloči, da se osebo sprejme v oddelok pod posebnim nadzorom in določi tudi čas zadržanja, ki ne sme biti daljši od šestih mesecev, ter psihiatrično bolnišnico, ki naj osebo sprejme.

Pritožba (49.čl. ZDZdr)

- Sklep iz prejšnjega člena sodišče vroči udeležencem, ki imajo pravico do pritožbe v skladu z drugim odstavkom 50. člena tega zakona.

50. Člen

- (1) Zoper sklep iz 48. člena tega zakona je dovoljeno vložiti pritožbo v treh dneh od vročitve sklepa. Pritožba ne zadrži izvršitve sklepa.
- (2) Pritožbo lahko vloži predlagatelj, oseba, odvetnik, psihiatrična bolnišnica oziroma socialno varstveni zavod, kamor naj bi bila oseba sprejeta, koordinator nadzorovane obravnave, zakoniti zastopnik, najbližja oseba in center za socialno delo, če je osebo obravnaval.
- (3) O pritožbi odloči sodišče druge stopnje v treh dneh od prejema pritožbe.
- (4) Zoper odločitev sodišča druge stopnje je dovoljena revizija.

Način sprejema osebe (52. čl. ZDZdr)

- (1) Na podlagi sklepa o sprejemu iz prvega in drugega odstavka 48. člena tega zakona psihiatrična bolnišnica oziroma socialno varstveni zavod v treh dneh od vročitve sklepa pozove osebo, da se določenega dne, najkasneje v sedmih dneh po pozivu, zglasti v psihiatrični bolnišnici oziroma socialno varstvenemu zavodu. Izvod poziva pošlje tudi sodišču, ki je izdalo sklep, in odvetniku osebe.

- (2) Če oseba določenega dne ne pride v psihiatrično bolnišnico oziroma socialno varstveni zavod in svojega izostanka ne opraviči, direktor psihiatrične bolnišnice oziroma socialno varstvenega zavoda o tem obvesti sodišče, ki je izdalo sklep, izbranega osebnega zdravnika in odvetnika osebe ter odredi prevoz osebe z reševalnim vozilom. Direktor psihiatrične bolnišnice oziroma socialno varstvenega zavoda lahko pri izvedbi nujnega prevoza zahteva pomoč policije.
- (3) Če tudi na način iz prejšnjega odstavka ni bilo mogoče izvršiti sklepa sodišča, direktor psihiatrične bolnišnice oziroma socialno varstvenega zavoda obvesti o tem sodišče. Če sodišče ugotovi, da je bil poziv za sprejem v oddelek pod posebnim nadzorom oziroma v varovani oddelek pravilno vročen, odredi privedbo.

Sprejem na zdravljenje brez privolitve v nujnih primerih (53. člen ZDZdr)

- Oseba je lahko sprejeta na zdravljenje v oddelek pod posebnim nadzorom brez privolitve in pred izdajo sklepa sodišča, če so podani pogoji iz prvega odstavka 39. člena tega zakona, kadar je zaradi narave duševne motnje osebe nujno potrebno, da se ji omeji svoboda gibanja oziroma preprečijo stiki z okolico, še preden se izpelje postopek za sprejem brez privolitve iz 40. do 52. člena tega zakona.

Napotnica za sprejem(54.čl. ZDZdr)

- (1) Sprejem iz prejšnjega člena se opravi na podlagi napotnice izbranega osebnega zdravnika, psihiatra ali drugega zdravnika, ki je pregledal osebo, če ugotovi, da so podani razlogi iz prejšnjega člena.
- Napotnici, ki ne sme biti starejša od treh dni, se priloži poročilo o zdravstvenem stanju osebe, v katerem so posebej navedene okoliščine, iz katerih izhaja, da je sprejem nujen.
- (2) Ne glede na prejšnji odstavek se osebo lahko sprejme v oddelek pod posebnim nadzorom tudi brez napotnice, če gre za primer iz 57. člena tega zakona.

Posredovanje policije (56. čl. ZDZdr)

(1) Kadar ta zakon določa, da lahko zdravnik ali direktor psihiatrične bolnišnice oziroma socialno varstvenega zavoda zahteva pomoč policije, je policija dolžna sodelovati z zdravstvenim osebjem in službo nujne medicinske pomoči ter jim nuditi potrebno pomoč, dokler ogrožanja, ki jo oseba povzroča, ni mogoče omejiti z zdravstvenimi ukrepi.

Ob sprejemu v oddelek pod posebnim nadzorom (58. čl.ZDZdr)

- (4) Sprejemni zdravnik obvesti najbližjo osebo, zakonitega zastopnika in zastopnika o sprejemu osebe v oddelek pod posebnim nadzorom, in sicer v štirih urah od sprejema.
- (5) O zadržanju osebe sprejemni zdravnik v štirih urah pisno obvesti direktorja psihiatrične bolnišnice.

Obvestilo direktorja sodišču (59.čl. ZDZdr)

(1) Direktor psihiatrične bolnišnice o sprejemu iz prejšnjega člena takoj obvesti pristojno sodišče.

Sodišče po uradni dolžnosti uvede postopek (61. čl.ZDZdr)

- (1) Postopek sprejema brez privolitve v nujnih primerih sodišče začne po uradni dolžnosti, ko prejme obvestilo direktorja psihiatrične bolnišnice o sprejemu osebe ali ko na kakšen drug način izve zanj.

- (2) Sodišče v enem dnevu od prejema obvestila direktorja iz prejšnjega odstavka oziroma od dneva, ko izve, da je oseba sprejeta v psihiatrično bolnišnico brez svoje privolitve, s sklepom uvede postopek, v katerem postavi izvedenca in odvetnika osebe ter jo pouči o pravici, da lahko postavljenega odvetnika zamenja. Sklep vroči osebi, odvetniku, kateremu se vroči tudi obvestilo direktorja psihiatrične bolnišnice, zakonitemu zastopniku, najbližji osebi in **zastopniku**.
- (3) Zoper sklep iz prejšnjega odstavka **ni posebne pritožbe**.
- (4) Če je sodišče uvedlo postopek brez obvestila psihiatrične bolnišnice, obvesti sodišče o uvedbi postopka tudi psihiatrično bolnišnico, v kateri je oseba zadržana.

Obisk pri osebi (62. čl.ZDZdr)

- (1) Sodišče v enem dnevu po izdaji sklepa o uvedbi postopka osebo obišče v oddelku pod posebnim nadzorom in jo v prisotnosti odvetnika, izvedenca in zastopnika zasliši, razen če na podlagi neposrednega stika z osebo ugotovi, da zaslišanje glede na njeno zdravstveno stanje ni mogoče. Sodišče lahko odvetniku in izvedencu sporoči datum in uro obiska v psihiatrični bolnišnici tudi po telefonu ali po elektronski pošti.
- (2) Zaslišanje iz prejšnjega odstavka se opravi brez prisotnosti tistih, ki osebo zdravijo oziroma sodelujejo pri zdravljenju.
- (3) Sodišče osebi pojasni razloge za uvedbo postopka zadržanja in jo pozove, da se izjavi o zadržanju.

Sklep sodišča na podlagi obiska (65. čl. ZDZdr)

- (1) Sodišče v treh dneh po obisku osebe izda sklep, s katerim odloči, da se:
 - – osebo zadrži v oddelku pod posebnim nadzorom,
 - – osebo odpusti iz oddelka pod posebnim nadzorom,
 - – osebi odredi sprejem v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda ali
 - – osebi odredi nadzorovana obravnava.
- (2) S sklepom iz prve, tretje in četrte alineje prejšnjega odstavka sodišče osebi lahko omeji pravice iz drugega in tretjega odstavka 12. člena tega zakona.
- (3) Pri izdaji sklepov iz prvega odstavka tega člena se smiselno uporabljajo določbe prvega, drugega in tretjega odstavka 48. člena tega zakona.

Pritožbe zoper sklep sodišča

66. člen

- Sklep iz prejšnjega člena sodišče vroči udeležencem, ki imajo pravico do pritožbe v skladu s prvim odstavkom 67. člena tega zakona.

67. člen

- (1) Zoper sklep iz 65. člena tega zakona se lahko pritožijo oseba, odvetnik, zakoniti zastopnik, najbližja oseba, psihiatrična bolnišnica, v kateri je oseba zadržana oziroma je pooblaščen za predlaganje koordinatorske nadzorovane obravnave, ter socialno varstveni zavod, v katerega varovani oddelek je oseba sprejeta, in sicer v treh dneh od dneva vročitve sklepa.
- (2) Pritožba ne zadrži izvršitve sklepa.
- (3) O pritožbi odloči sodišče druge stopnje v treh dneh od prejema pritožbe.
- (4) Zoper odločitev sodišča druge stopnje je dovoljena revizija.

Podaljšanje bivanja na oddelku pod posebnim nadzorom (70.čl. ZDZdr)

- (1) Če direktor psihiatrične bolnišnice ugotovi, da je za odvrnitev ogrožanja zaradi vzrokov iz prvega odstavka 39. člena tega zakona nujno potrebno nadaljnje zdravljenje v oddelku pod posebnim nadzorom, najmanj 14 dni pred potekom roka iz sklepa sodišča predlaga sodišču, da se zadržanje v oddelku pod posebnim nadzorom podaljša.

Sprejem v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda

Sprejem brez privolitve (75. čl. ZDZdr)

- (1) Če oseba, pri kateri so izpolnjeni pogoji za sprejem iz prvega odstavka prejšnjega člena, v sprejem ne privoli, je sprejem v varovani oddelek dopusten na podlagi sklepa sodišča.
- (2) Za postopek sprejema v varovani oddelek na podlagi sklepa sodišča se smiselno uporabljajo določbe 40. do 52. člena tega zakona, če v tem poglavju ni drugače določeno. Predlog za sprejem osebe v varovani oddelek lahko vloži tudi socialno varstveni zavod.
- (3) Predlogu za sprejem v varovani oddelek na podlagi sklepa sodišča se priloži mnenje socialno varstvenega zavoda o izpolnjevanju pogojev za sprejem, razen če se je postopek začel na njegov predlog.

Literatura

- **Splošna deklaracija človekovih pravic.** Dostopno na:<http://www.varuh-rs.si>.
- **Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin .** Dostopno na: [:http://www.varuh-rs.si](http://www.varuh-rs.si).
- **Ustava Republike Slovenije.** Dostopno na:<http://www.dz-rs.si>.
- **Zakon o duševnem zdravju (ZDZdr).** Dostopno na:<http://www.uradni-list.si>.